

GRADIŠČE V SLAVINI

MEHTILDA URLEB

Gradišče v Slavini je na zahodnem robu Pivške kotline, kjer si slede višji in nižji hribi v sklenjeni vrsti od Hruševja preko Prestranško-slavinskega ravnika do Osojnice pri Pivki. Od tod se vzpetine nadaljujejo proti Ilirski Bistrici in hrvaški meji, kjer že po naravi dele povodje Pivke od povodja Reke. Ob zahodnem robu Pivške kotline je doslej ugotovljenih več gradišč:

Stari grad nad Hruševjem. Gradišče je obdano z visokimi nasipi, ki so še danes dobro ohranjeni. Na severnem koncu obzidja je stal celo obrambni stolp, ki pa je že precej uničen, ker so kmetje delno uporabili gradbeni material zase.

Gradišče Baba je južno od tod v neposredni bližini slavinskega gradišča. Obdajajo ga dobri nasipi, ki jih na severni strani varujejo terase. Planota, kjer stoji gradišče, ni ravna, temveč nagnjena; na njej so plitve kotanje, ki si slede v nekem določenem redu. V njih je polno fragmentov keramike.

Gradišče nad Selcami je jugovzhodno od slavinskega gradišča. Ne zajema vsega hriba, temveč samo zahodni del, ki ga ljudje imenujejo Špiček. Tudi tu je nasip dobro viden, čeprav je na nekaterih mestih vanj vdelan strelski jarek iz prve svetovne vojne.

Pri Pivki se začne nova vrsta gradišč v približno isti zračni črti.

Gradišče nad Pivko leži tik nad železniško postajo. Ker so imeli Italijani tu svoje utrdbe, je prvotna oblika precej spačena.

Sv. Primož je kopast vrh, na katerem je stalo prvenstveno obrambno gradišče; pod njim je vodila rimska cesta iz Pivške kotline proti Senožečam in naprej proti Trstu.

Šilentabor nad Zagorjem je ohranil ime iz srednjega veka, ko je bil tu utrjen tabor, ki je rabil kot zatočišče pred Turki. Še prej je bilo tu predzgodovinsko in rimsko gradišče. Nasipi so samo na jugovzhodni strani; drugod ga obdajajo naravne strmine.

Gradišče »Na čepni« stoji na enem izmed vrhov med Zagorjem in Knežakom. Tudi to je utrjeno le na vzhodni strani. Med njim in Šilentaborom gre danes cesta iz Loške doline v Reško dolino in ni izključeno, da je kdaj tod vodila že v rimskih časih.

Gradišče Knežak je v bližini gradišča »Na čepni« na njegovi jugovzhodni strani. S treh strani ga obdajajo močni nasipi, na severovzhodni strani pa ga

varujejo naravne strmine. Gradišče je ovalne oblike in se spušča v terasah; na njih so kotanje, kjer so imeli ljudje svoja bivališča.

V neposredni bližini tega gradišča je gradišče **Vrh** nad Knežakom. Njegove oblike niso prav jasne in se dajo ugotoviti le posamezni deli nasipa. To je poslednje gradišče na robu Pivške kotline, ki se tu končuje.

Našteta gradišča na zahodnem robu Pivške kotline so bila po mnenju nekaterih raziskovalcev naseljena ne le v rimski, temveč že v železni dobi.

Gradišče v Slavini

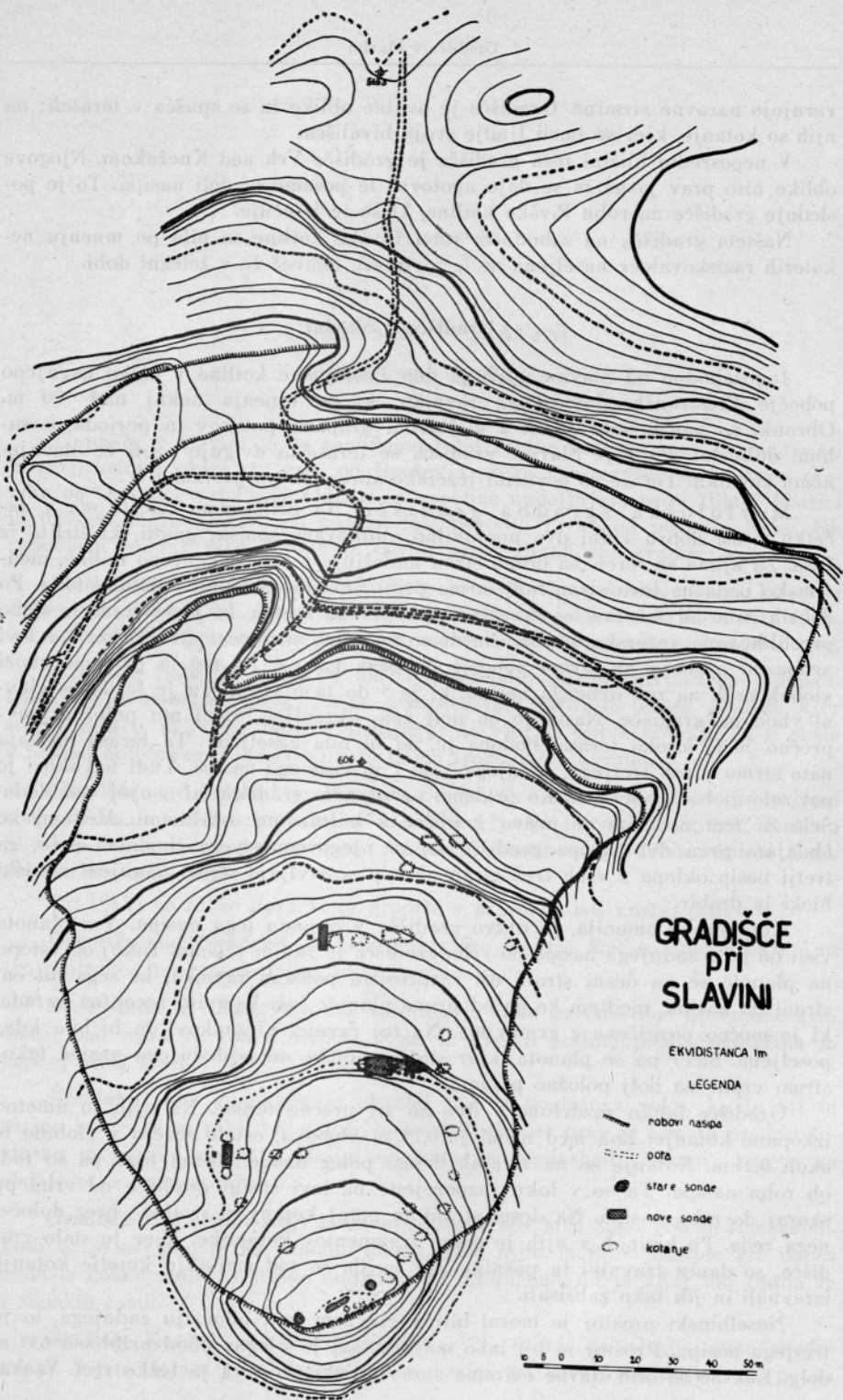
Jugozahodno od Slavine prehaja dno Postojnske kotline v blago nagnjeno pobočje Prestranško-slavinskega ravnika, ki se vzpenja nekaj nad 720 m. Obronki so močno izbrazdani z globokimi grapami potokov in periodično suhimi dolinami. Pobočje Slavine gradišča se terasasto dviguje proti že omenjenemu ravniku. Teraso so povečini jezersko-abrazijskega postanka.

Morfološka zgradba gradišča. Na priloženem načrtu sta v začetku x osi dobro vidni dve nepravilno oblikovani apniški gmoti, ki štrlita iz fliša. Za njima se teren na desno stran nadaljuje z rahlo nagnjeno dolino, medtem ko pada na levo stran bolj strmo proti navadno suhemu koritu potoka. Po dobrih 70 m od začetka osi dosežemo rob prvega nasipa, ki je verjetno le slabo preoblikovana jezerska terasa. Najdemo jo samo na desni strani, ker na levi neopazno prehaja na strmo pobočje drugega nasipa. Po 140 m pridemo skozi globok usek na rob drugega nasipa, ki je 5 do 14 m visok. Tu je še danes glavni vhod na gradišče. Nasip je ob poti zelo okrepljen. Sledi mu položna, povprečno 30 m široka terasa. Podoba je, da ni bila naseljena. Ta terasa prehaja nato strmo v rob tretjega, zadnjega 3 do 7 m visokega nasipa. Tudi tod skozi je pot zelo globoko vsekana. Ko pridemo na planoto gradišča, ni o njej več sledu. Sele za tem nasipom je pravo gradišče s kulturnimi ostalinami. Medtem ko obdajata prva dva nasipa gradišče le na njegovem severovzhodnem delu, ga tretji nasip oklepa z vseh treh strani. Nasip sestavljajo strmo nagnjeni apniški bloki in drobir.

Kot sem že omenila, je pravo gradišče v objemu tega nasipa. Vsa planota visi; od roba zadnjega nasipa do vrha gradišča je 34,5 m vzpona. Takoj ob vstopu na planoto se na desni strani osi razprostira položna ravnica, ki sega na eni strani do nasipa, medtem ko jo od prave planote loči kamnita recentna ograda, ki je močno poraščena z grmovjem. Na tej ravnici ni znakov, da bi bila kdaj poseljena. Sicer pa se planota, kjer stoji gradišče, od poslednjega nasipa takoj strmo vzpne na bolj položno planoto.

Gradišče lahko razdelimo v dve ali tri prečne terase. Na njih so umetno izkopane kotanje. Ena med njimi je 0,75 m globoka, ostale sežejo v globino le okoli 0,25 m. Kotanje so na terasah druga poleg druge. Razen tega pa so tudi ob robu nasipa. Tu so v loku razporejene na levi strani gradišča od vrha pa skoraj do roba nasipa. Na desni strani je manj kotanj in si slede brez določene reda. Po krtinah v njih je polno fragmentov keramike. Kjer je stalo gradišče, so danes travniki in pašniki. Zdi se, da so tod marsikje kmetje kotanje izravnavali in jih tako zabrisali.

Naselbinski prostor je moral biti v glavnem le v območju zadnjega, to je tretjega nasipa. Prostor ni bil tako majhen, saj je njegov obod približno 635 m dolg. Kakšne so bile stavbe oziroma stanovanjski prostori, je težko reči. Vseka-

kor so kotanje ena oblika stanovanjskih prostorov, ki so bili pravilno razvrščeni po gradišču. Danes je ohranjenih ca 35 kotanj. Seveda ne moremo trditi, da je bila vsaka taka jama stanovanjski prostor, čeprav so vse umetno napravljene in se je izkoristil le naravni padec teras. To kaže, da je morala biti naselbina na tem gradišču dokaj močna. Gradišče ni bilo le dobro utrjeno; imelo je tudi ugodno, prav dominantno lego v primeri z ostalimi gradišči v tem delu Pivške kotline. Vhoda je imelo pravzaprav dva. Klasičen tip vhoda na gradišče je s severne, točneje SSV strani, kjer leži vas Slavina. Varujejo ga trije visoki nasipi, med katerimi drži zelo poglobljena pot, ki ima skoraj podobo jarka. Tudi danes je tod edini možni dostop na gradišče. Obstaja pa možnost, da je imelo gradišče še stranski vhod na južni strani, kjer gre do njega cesta, ki pa danes ni več v rabi. Pod nasipom so vidni v grmovju le sledovi nekega rova, kjer naj bi šla pot. V nasipu je plitev prehod, takoj nad njim pa se že dvigne nasip v vrh gradišča. Na nekdanji vhod namiguje tik pod gradiščem potekajoča pot, ki jo v dolžini 15 do 20 m obdaja z obeh strani nasip. To kaže, da je nasip narejen umetno. Od tod gre cesta proti jugu, nato pa zavije proti vzhodu in vodi na gradišče nad Selcami. Ni izključeno, da je obe gradišči vezala cesta, ki je iz varnostnih nagibov vodila po obronkih. Kako je bilo to gradišče povezano s sosednjimi gradišči, je težko povedati. Vsekakor je stalo nekako v osrčju med gradišči širšega okoliša in mu je tudi v življenju takratnih ljudi pripadalo vodilno mesto.

Na gradišču do leta 1956 ni bilo sistematičnih izkopavanj. Dotlej so ponekod kopali domačini, in sicer v štirih jamah prav pri vrhu gradišča; dve jami sta celo v nasipu na zahodni strani gradišča. Slučajne najdbe so prišle na dan, ko so tod trebili grmovje. Po gradišču so danes travniki; njiv pa ni več. Avgusta 1956 je Notranjski muzej v Postojni organiziral enomesečno izkopavanje v obliki sondiranja. Prav na gradišču so bile izkopane tri sonde, na njegovi južni strani pa sonda prav tam, kjer so kmetje pred leti našli žaro. Na grobišče, ki smo ga tod domnevali, žal nismo naleteli.

Sonda I je zajela največjo površino, in sicer eno kotanjo ter še polovico sosednje kotanje na terasi, ki se vleče po sredini gradišča od vzhoda proti zahodu (glej načrt gradišča). Na tej terasi, ki visi od juga proti severu, se vrste bolj ali manj plitve kotanje. Sonda v tej kotanji je bila konec vrste kotanj. Merila je $6 \times 4,5$ m in je segala do 1,90 m globoko. Stratigrafija ni več jasna, ker so plasti premešane. V teraso je bila izkopana jama z ravnim dnem, kjer so flišni sedimenti. Obdajali sta jo po dve vzporedni steni; dve od njih sta bili različno visoki. Proti jugu usmerjeni steni sta enako visoki in se spuščata od tod hkrati s teraso proti severu. Stena, ki gleda proti vzhodu, je naravna. Sestoji iz nepremetanih flišnih skladov, samo pri vrhu je plast bolj recentnih sedimentov. Nasproti stoječa stena pa je še 40 cm visoko zgrajena iz nepremetanih flišnih skladov. Od tod so jo povišali z apnenčevimi bloki, ki so sedaj ob dnu sonde, kamor so se nekaj zrušili. Kamni izvirajo od drugod, ker so na gradišču le flišni sedimenti. Ob tej steni smo našli večje količine ožganega lesa. To namiguje, da je obstajala morda tudi lesena konstrukcija, ki pa jo je uničil požar.

Drugi dve vzporedni steni, ki gledata proti vzhodu ali zahodu, sta različno visoki. Proti jugu obrnjena stena, ki je hkrati najvišja, je rob terase. Je iz flišnih lapornih skladov in je domala prirodna. Nasproti stoječa vzporedna stena je bila na najnižjem robu terase. Od nje je ostalo le nekaj manjših kamnov iz

apnenca, ki pa niso več v primarni legi. Stena je morala biti umetna in zato ni čudno, da se je najprej zrušila.

O plasteh v sondi je težko kaj trditi. Že v humusu in nato do dna sonde so bile kulturne ostaline, z edino razliko, da je bila plast bliže dna sonde bolj kompaktna in vlažna, ker flišni sedimenti zadržujejo vodo. Na posameznih mestih in v različnih globinah so bile ponekod zelo tanke temnejše plasti. Na več mestih je bila pod vplivom razkrajajoče se keramike prst rdečkasta. Ta barva je prišla do izraza zlasti v globljih plasteh, ki so bile močnejše prepojene z vodo.

V sondi smo našli veliko fragmentov keramike, od katerih so pomembnejši vrat amfore; dna dveh fragmentiranih, danes sestavljenih spodnjih delov posod; dna posod z nizko prstanasto nogo, veliko fragmentov lončenih kolačev, ročaji amfor, fragmenti terrae sigillatae itd. (T. I. sl. 1, 4 T. II. sl. 7). Od železnih in bronastih predmetov so pomembni železni »T« žebelji, škarje ter drugo železno orodje (T. II. sl. 2, 3, 4, 5). Našli smo tudi loke treh različnih fibul (T. III. sl. 3, 4 T. IV. sl. 1). Razen tega pa smo dobili v tej sondi še tri legijske novce iz časa M. Antonija ter zgornji del žrmelj.

Zraven te kotanje je bila manjša in bolj plitva kotanja, zadnja v tej vrsti. V njej smo izkopali jarek. Zavzemal je polovico kotanje in sicer ob steni prve kotanje, tako da smo odkrili tudi s te strani steno. Tudi tu se je potrdilo, da je bila stena umetna. V jarku so bili bolj redki kulturni ostanki, kar kaže, da ta kotanja ni imela posebnega pomena.

Sondo II smo izkopali v eni izmed treh kotanj na zahodni strani gradišča pod majhno vzpetino. Sondirali smo srednjo kotanjo v podolžni smeri v obsegu 5×1 m do 0,75 m globoko. Iz profila izhaja, da je bila tudi ta kotanja delno obložena z apnencem. Po sredi so jo pregrajali bloki apnenca. Čemu je rabila ta pregrada, za sedaj ne vemo. Plasti v sondi so si sledile v tem-le redu:

I. plast humusa (ca 10 cm);

II. plast svetlejše prsti (povprečna debelina 30 cm) z redkimi fragmenti keramike;

III. črna plast, močno pomešana z ogljem (14 cm), ki pa je bila le v južnem delu sonde na eni strani pregrade;

IV. plast z laporjem pomešane ilovice, v kateri je bilo največ keramike ter železni in bronasti predmeti; pod njo je bila sterilna plast strjene ilovice ali fliša.

V tej sondi je bilo bolj malo keramike, značilno je le železno mizarско šestilo ter polovica bronaste zapestnice. (T. II. sl. 1, T. IV. sl. 5).

Sonda III je v bližini prve sonde na sosednji južni terasi, kjer se prav tako vrste vzporedne kotanje. Ta sonda je bila zadnja v tej vrsti. Zajemala je vso notranjščino kotanje v podobi pravokotnika $6,6 \times 2,40$ m. V sondi, globoki od 0,70 do 1,70 m, so si sledile plasti:

I. plast s koreninami močno pomešanega humusa (30 cm), v katerem so bili drobci keramike;

II. svetlejša plast prsti (10 do 25 cm) z redkimi najdbami;

III. temnejša plast prsti (50 do 76 cm) z že bolj pogostimi najdbami;

IV. nekaj cm debela plast črne zemlje, v kateri je bilo največ najdb; pod to plastjo je sorazmerno ravno dno sonde, kjer se začno nedotaknjeni skladi fliša. Za razliko od prvih dveh sond tu ni bilo kamnov iz apnenca. Tudi stene so na-

ravna tvorba. Podoba je, da je bila ta jama izkopana brez določenega namena. Vendar se vprašamo, kaj pomenijo črne plasti na dnu sonde in predmeti v njej. Prevladovala je keramika (lončeni kolači, boljše in groba keramika). Pomemben je profil plitvega kroznika iz terrae sigillatae (T. I. sl. 5). Tudi tu so bili železni žebliji, razni obročki in bronasti predmeti (T. III. sl. 1, 2 T. IV. sl. 3, 7). Našli smo srebrn prstan (T. IV. sl. 5) ter nekaj svinčenih fragmentov. Razen tega pa smo našli tudi nekaj rimskih republikanskih novcev (dva republikanska novca iz ca 100 let pr. n. št., en novce Quinta Pomponia iz ca 68—66, dva reducirana asa iz srednjega obdobja republike) ter dva bronasta novca iz zadnje dobe vladanja Avgusta. Vsi novci so že precej obrabljeni ali izlizani, tako da je podrobnejša klasifikacija nemogoča.

Razen omenjenih treh sond na samem gradišču smo izkopali eno sondo na južni strani pod njim. Povod za to je dala trditev kmetov iz Slavine, da so tu nekdaj pokopavali umrle z gradišča in da je bila prav na tem mestu najdena žara. Sondirali smo v obliki daljšega, 1 m širokega jarka, vendar brez uspeha. Zemljišče je bilo nedotaknjeno in brez grobov ali drugih kulturnih ostankov. Izjema je najdeni fragment dna posode, o katerem pa ni jasno, kako je tja zašel.

V dveh sondah smo našli bloke apnenca, ki bi mogli biti dokaz zidave. Na žalost pa jih nismo več našli v primarni legi. Manjkali so tudi ostanki malte in zato ne moremo trditi, da bi tu kdaj obstajal kak zid. Ker nismo nikjer našli ostanke ognjišč ali kovačnice, ni jasno, čemu so rabile kotanje, ki so tu. Morda so jih kmalu zapustili, ker jim niso več ustrezale, in so se preselili v drugo kotanjo, ali pa je bil v njih prostor za spanje ali shrambo, ker tu ni bilo ognjišč. To velja za sondo I in II. V sondi III pa ni znakov o kaki umetni steni. Ker so bili keramika in drugi predmeti najdeni največ prav pri dnu, kjer je tanka črna plast, gre morda za nekdanjo jamo, kamor so odlagali odpadke in je zato ni bilo treba posebej zavarovati s stenami. Sosednja kotanja ni bila prekopana in zato ne vemo ali je bila stnovanjski prostor. Ta kotanja je zadnja v vrsti tukajšnjih kotanj.

Dosedanje izkopavanje torej ni prineslo tistih rezultatov, ki smo jih pričakovali. Vsekakor pa je izpričalo, da so kotanje na tem gradišču le umetne in jih je ustvaril človek v posebne namene.

Vse najdbe iz gradišča v Slavini so iz rimske dobe. Podrobnejša časovna opredelitev za sedaj ni mogoča, ker je premalo predmetov. Ako upoštevamo najdene rimske novce, ki izvirajo iz 1. st. pred našim štetjem in so bili še v prometu za vlade cesarja Trajana, bi uvrstili gradišče nekako v čas prvega in drugega stoletja po našem štetju.

RIASSUNTO

Il castelliere di Slavina

Il castelliere di Slavina è situato sul margine nord del bacino della Pivka dove le colline, tanto alte che basse, si seguono in una fila serrata passando da Hruševje sopra il pianoro di Prestranek e Slavina fino a Osojnica presso la Pivka. Da là i poggi continuano verso Ilirska Bistrica ed il confine di Croazia dove, già conformemente alla natura, separano il territorio fluviale della Pivka da quello della Reka — già nei tempi preistorici e più tardi all'epoca romana

ci esistevano fortificazioni importanti. Ci si presenta una fila di castellieri, p. e. Baba, Slavina, Selce, il castelliere sopra la Pivka, sv. Primož, Šilentabor, »Na čepni« e due castellieri a Knežak.

Il castelliere di Slavina è situato all'ovest del villaggio di Slavina. Esso è attorniato di valli che sono ancora bene conservati. Due valli lo circondano soltanto nella sua parte nord-est, mentre il terzo lo circonda da tutte le parti. L'entrata principale del castelliere si trovava proprio nella parte nord-est ed era protetta da valli potentissimi. È possibile che un'entrata si trovava anche nella parte sud del castelliere ma oggi si può dire che è sparita.

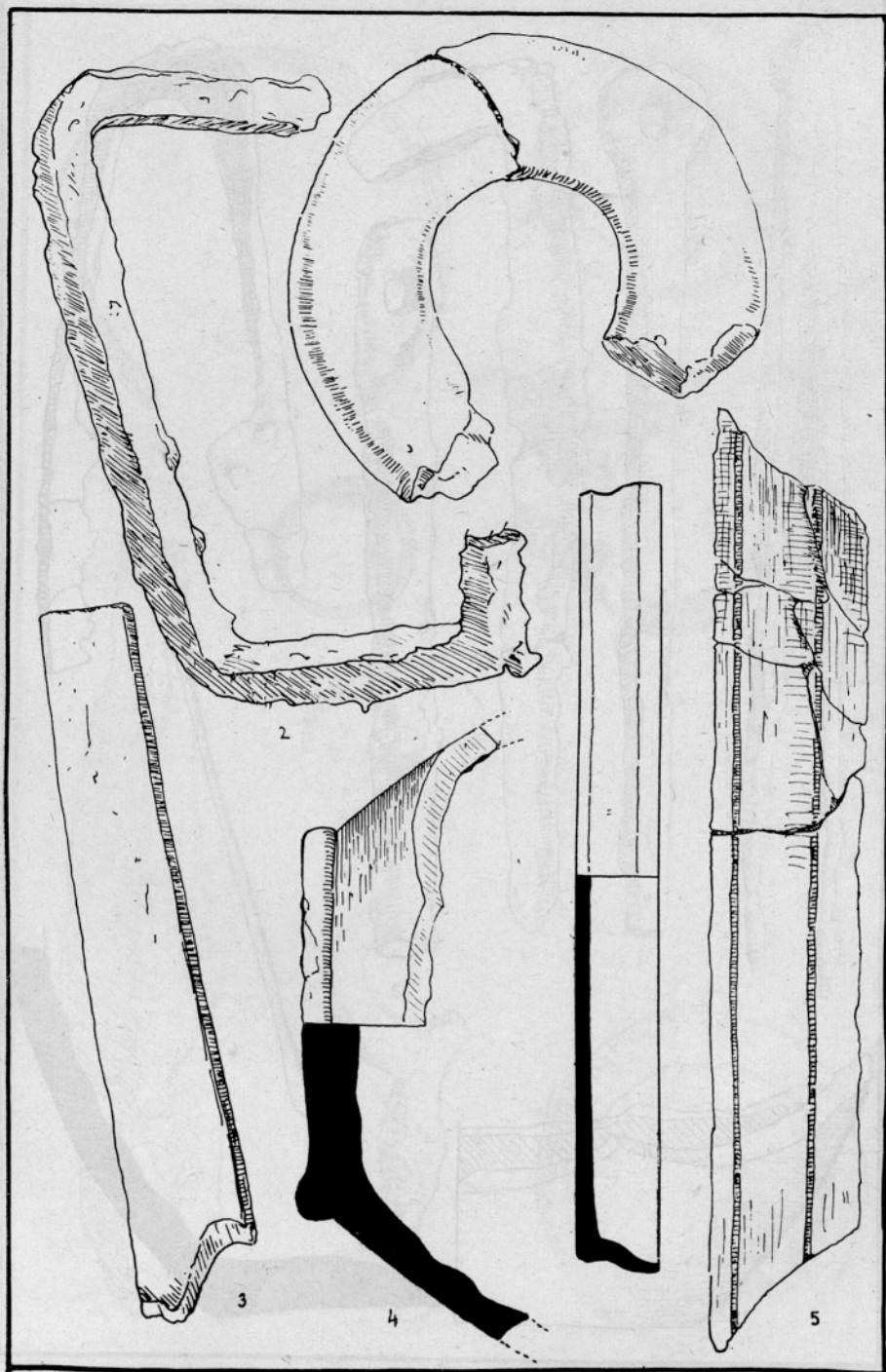
Il castelliere propriamente chiamato così era circondato dall'ultimo vallo. Tutto l'altipiano è scoscedente e può essere diviso in due o tre terrazze trasversali. Ci si trovano cavità artificialmente scavate contenenti molti frammenti di ceramica. È difficile a supporre quali erano le costruzioni o abitazioni. In ogni caso gli scavi erano una forma di abitazioni che erano spartite regolarmente per tutto il castelliere. Oggi ce ne sono conservati circa 35 scavi. Ben certo non si può supporre che ogni scavo fosse un'abitazione benché tutti fossero scavati artificialmente e non si approfittava che lo scosciamento naturale delle terrazze. Questo significa che la colonia di questo castelliere doveva essere assai considerevole. Il castelliere non era soltanto bene fortificato ma, comparandolo con altri castellieri in questa parte del bacino della Pivka, la sua situazione era molto favorevole e dominante.

Fino a 1956 non ci furono scavi sistematici sul territorio di questo castelliere. Non ci sono conosciute che scoperte fatte a caso. Nel mese d'agosto il »Notranjski muzej di Postojna« (Museo per la Carniola interiore a Postojna) ha organizzato uno scavo sistematico d'un mese per il territorio di questo castelliere. Furono eseguiti tre sondaggi proprio sul territorio del castelliere e ciò negli scavi qui sopra menzionati. Un sondaggio fu fatto proprio là dove contadini, alcuni anni fa, hanno trovato un'urna. Purtroppo non abbiamo scoperto la necropoli che ci supponevamo.

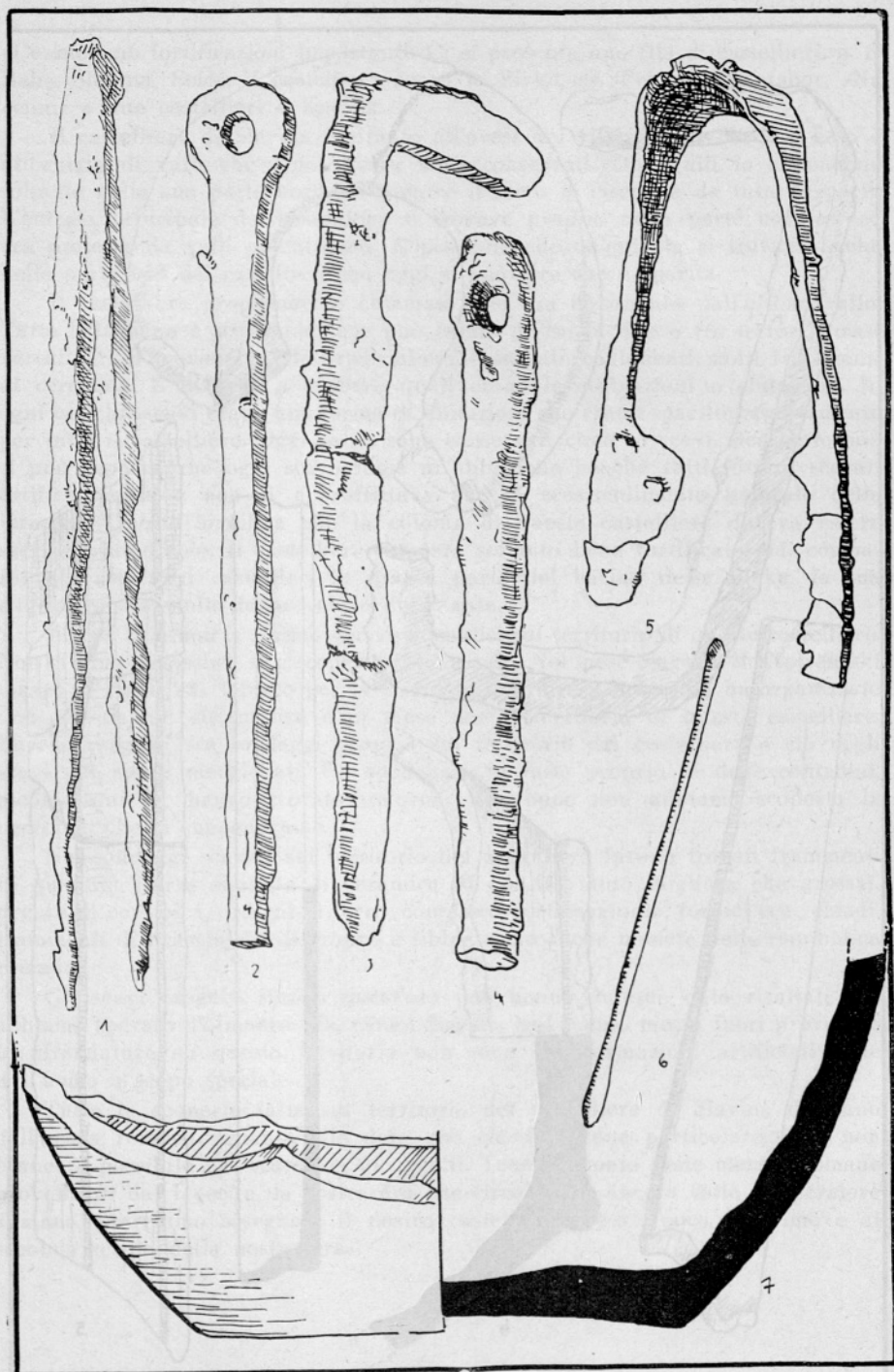
Nei sondaggi scavati sul territorio del castelliere furono trovati frammenti in quantità (terre sigillate di ceramica di qualità tanto migliore che grossa), oggetti di ceramica, ordigni di ferro, compasso del legnaiuolo, forbici ecc., chiodi, frammenti di braccialetti di bronzo e fibbie come anche monete della repubblica romana.

Gli scavi eseguiti sino a quest'ora non hanno dunque dato risultati che abbiamo sperato d'ottenere. Ma, cionondimeno, essi hanno messo fuori prove che le affondature su questo territorio non sono che formazioni artificiali fatte dall'uomo a scopo speciale.

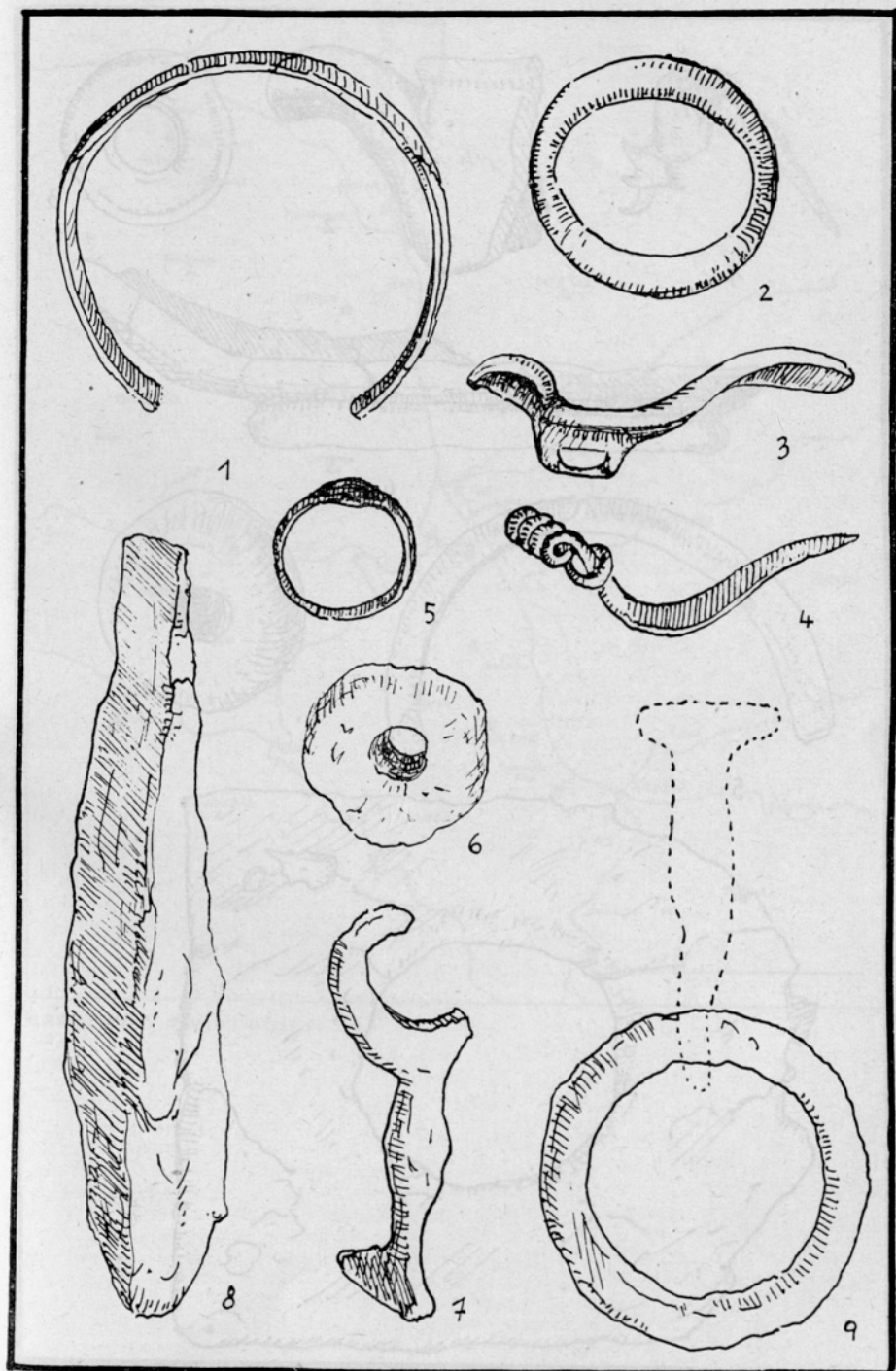
Tutte le scoperte fatte sul territorio del castelliere di Slavina derivano dall'epoca romana. Quanto alle date una classificazione particolareggiata non è ancora possibile per scarsità di oggetti. Tenendo conto delle monete romane provenienti dal I. sec. a. la nostra era che circolavano ancora sotto l'imperatore Traiano, potremmo assegnare il nostro castelliere press'a poco al primo e al secondo secolo della nostra era.

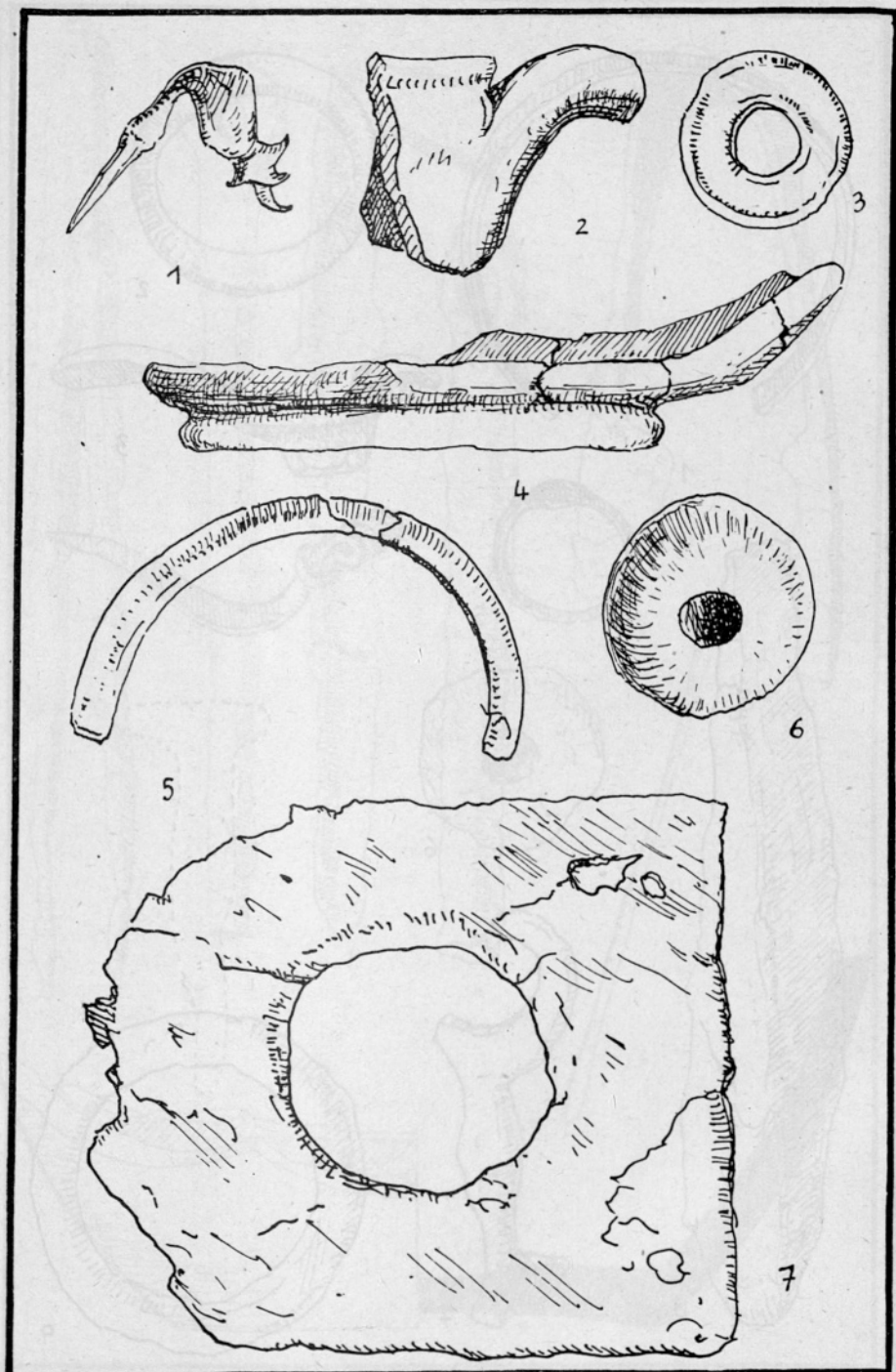
Sl. 1 lončen kolač. — Sl. 2 del okova. — Sl. 3 železno dleto za izdelovanje profila v lesu (profilni rezilnik). — Sl. 4 dno posode. — Sl. 5 fragment krožnika iz terrae sigillatae ter njegova rekonstrukcija.

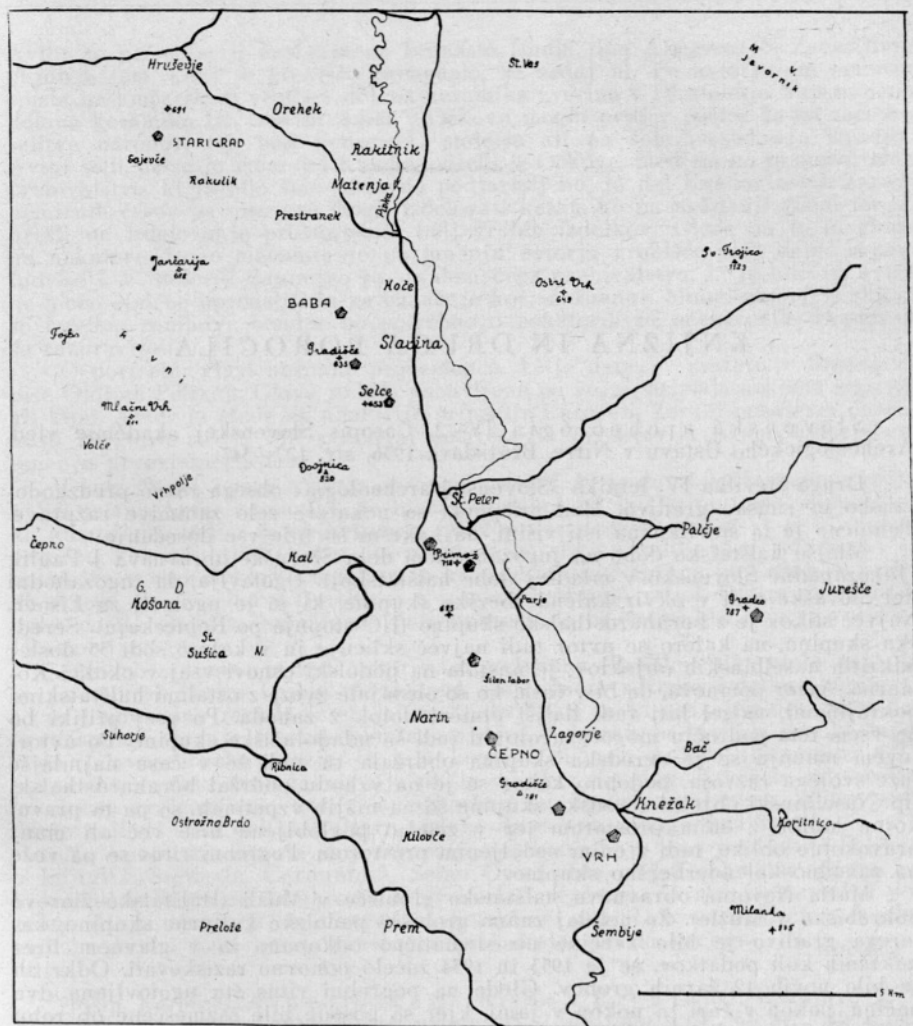
Sl. 1 železno mizarsko šestilo. — Sl. 2 in 4 deli železnega okovja. — Sl. 3 fragment železnega klina. — Sl. 5 fragmentirane železne škarje. — Sl. 6 držaj bronaste lopatke. — Sl. 7 dno posode.

Sl. 1 fragmentirana bronasta zapestnica. — Sl. 2 ploščat bronast obroček. — Sl. 3 in 4 loka bronastih fibul. — Sl. 5 srebrn prstan. — Sl. 6 okrogla svinčena utež. — Sl. 7 in 9 dela okov, ki sta bila najdena skupaj. — Sl. 8 železen klin.

Sl.1 fragment bronaste fibule. — Sl.2 fragment ustja posode z ročajem. — Sl.3 ploščat bronast obroček. — Sl.4 dno posode z nizko prstanasto nogo. — Sl.5 polovica bronaste zapestnice. — Sl.6 steklena jagoda. — Sl.7 fragment železne ploščice z odprtino v sredi.

GRADIŠČA V PIVŠKI DOLINI /♦/